

Przełom antypozytywistyczny w polskiej socjologii

Wydział Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego

Jakub Bazyli Motrenko

Przełom antypozytywistyczny w polskiej socjologii

Analiza teoretyczna
kręgu myślowego Stefana Nowaka

Wydawnictwo Naukowe Scholar
Warszawa 2021

Seria: W Kręgu Stanisława Ossowskiego

Recenzenci: dr hab. Michał Kaczmarczyk, prof. ucz.
prof. dr hab. Aleksander Manterys

Projekt okładki: Marta Kurczewska

Redakcja: Ewa Balcerzyk

Korekta: Elżbieta Moczarska

Copyright © 2021 by Uniwersytet Warszawski

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa

Praca powstała na Wydziale Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego w ramach projektu badawczego „W kręgu Stanisława Ossowskiego. Warszawska szkoła socjologii”, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego z funduszy Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w latach 2014–2021 (0056/NPRH3/H11/82/2014)

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

ISBN 978-83-65390-08-0

ISBN 978-83-7383-834-5 (seria)

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa
tel. 22 692 41 18; 22 826 59 21; 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze

Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarski*)

Druk i oprawa: Totem, Inowrocław

Spis treści

Wstęp	9
Ossowszczyzy	10
Czym jest studium teoretyczne?	12
Historyczne teorie racjonalności naukowej	17
Struktura książki	20
Zakład Metodologii jako strategiczne stanowisko badawcze	22
Zakład Metodologii jako system względnie izolowany	23

Rozdział 1

Metoda jako narzędzie polityczne i teoretyczne. Konstytucja programu socjologii ankietowej	27
Geneza socjologii ankietowej	31
Zmiana w sieci racji	36
Ideał nauki. Obiektywizacja wiedzy o społeczeństwie	38
Metoda. Ankieta jako narzędzie konstrukcji danych	47
Teoria. Postawy i kauzalny model wyjaśniania	55
Konstytucja twardego rdzenia	62

Rozdział 2

Czym jest teoria? Metodologiczne strategie legitymizacji praktyki badawczej	65
Ideał nauki a badania empiryczne	70
Teoria jako zbiór zdań ogólnych	75
Teoria jako twierdzenie o przyczynach	84
Substancjalna teoria postaw	92

Rozdział 3

W przededniu rewolucji. Kolektyw myślowy Zakładu Metodologii w latach siedemdziesiątych	103
Represje polityczne i zmiany w strukturze wiedzy	104
Struktura demograficzna Zakładu Metodologii	112
Bureau of Applied Social Research	120

Front metodologiczno-teoretyczny	126
Front empiryczny	129
Ścieranie się „starego” z „nowym”	132
Sytuacja rewolucyjna: nowe prądy umysłowe w Zakładzie Metodologii	137

Rozdział 4

Ruch społeczny Solidarność w perspektywie teorii postaw. Degeneracja i przekroczenie programu socjologii ankietowej	146
Przyczyny Solidarności. Historia sukcesu	149
Deficyt empiryczny teorii postaw	153
Przejęciowe trudności czy degeneracja?	160
Przesunięcie problemowe: od wartości do intencji	161
Obrona twardego rdzenia i modyfikacja pasa ochronnego	165
Przekroczenie programu socjologii ankietowej	172
Metafory mechaniczne	172
Język psychologistyczny	174
Racje do działania. Podstawy nowego programu naukowego	175
Teoretyzowanie Stefana Nowaka	181

Rozdział 5

Odkryć Solidarność. Kolektyw myślowy Zakładu Metodologii wobec wyzwań epistemicznych lat osiemdziesiątych	184
Dwa typy odkrycia naukowego	188
Tożsamość zbiorowa jako nowy obiekt teoretyczny	192
Doświadczenie Solidarności	198
Przeciw ankiecie	204
Organizacja doświadczenia w języku teorii socjologicznej	215
Cechy stylu myślowego	219
Świadomość społeczna: ciągłość i zmiana	220
Podświadomość społeczna	226
Projekt integracji teoretycznej Zakładu Metodologii	231
Zniesienie dualizmu subiektywne–obiektywne	232
<i>Homo cogitans vs homo agens</i>	238
Sytuacja działania	241
Nowa teoria socjologiczna	247

Rozdział 6

Zacieranie przez włączanie i ciągłość tradycji. Antypozytywistyczny

styl myślowy po roku 1989	251
Kolektyw myślowy Zakładu Metodologii po roku 1989	251
Antypozytywistyczny styl myślowy po roku 1989	254
Dydaktyka: ewolucja, a nie rewolucja	256
Tradycja Zakładu Metodologii	259
Teoria zmiany naukowej w socjologii	267
 Bibliografia	 281
 Indeks nazwisk	 306